

ZBORNÍK

SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ANNALES
MUSEI
NATIONALIS
SLOVACI

ARCHEOLÓGIA

22

ROČNÍK
CVI – 2012

ZBORNÍK
SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CVI – 2012
ARCHEOLÓGIA
22

Redakčná rada

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda), Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.,
PhDr. Matej Ruttkay, CSc., PhDr. Etela Studeníková, CSc.,
PhDr. Vladimír Turčan, PhDr. Ladislav Veliačik, DrSc.

Zostavovateľ

PhDr. Vladimír Turčan

Autori fotografií a kresieb:

Alexander Botoš, Radoslav Čambal, Zdeněk Farkaš, Igor Choma, Alžbeta Nagyová,
Lucia Pilková, Marián Soják, Barbara Zajacová, Dušan Tatar, Marián Vizdal,
Archív SNM-Archeologické múzeum Bratislava

Mapové podklady: Martin Bartík, Mário Bielich

Preklad do nemeckého a anglického jazyka: Jana Kličová, Ľubomíra Kuzmová a autori
Preklad do slovenského jazyka: Radoslav Čambal

Posudzovatelia:

PhDr. Juraj Bartík, PhD., Mgr. Igor Bazovský, PhD., Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Prof. PhDr. Klára Kuzmová, CSc., Dr. Peter C. Ramsel,
PhDr. Vladimír Turčan

Layout, tlač: KOMPRINT, spol. s r.o., Bratislava

Vydalo: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2012
Náklad 400 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum 2012

ISBN 978-80-8060-296-3

OBSAH – INHALT

<i>Zdeněk Farkaš: Nálezy kultúry ľudu so starou lineárnou keramikou zo Stupavy</i>	7
<i>Funde der Kultur der ältesten Linearbandkeramik aus Stupava</i>	12
<i>Gabriel Nevizánsky – Radovan Fodor – Vítazoslav Struhár: Sídliškový objekt boľerázskej skupiny z Abrahámu</i>	13
<i>Ein Siedlungsobjekt der Boleráz-Gruppe aus Abraham</i>	22
<i>Juraj Bartík: Drobné nálezy z opevnenej osady maďarovskej kultúry v Budmericiach</i>	23
<i>Kleinfunde aus der befestigten Siedlung der Maďarovce-Kultur in Budmerice</i>	29
<i>Robert Bača: Medená dýka z Banky (okr. Piešťany)</i>	31
<i>Ein Kupferdolch aus Banka (Bez. Piešťany)</i>	38
<i>Robert Bača – Juraj Bartík: Kamenný kadľub z obce Dojč</i>	39
<i>Eine steinerne Gussform aus Dojč</i>	41
<i>Lucia Hlavenková – † Lev Zachar: Sídliškový objekt z mladšej doby bronzovej v Šaštíne-Strážach</i>	43
<i>Ein Jungbronzezeitliches Siedlungsobjekt in Šaštín-Stráže</i>	57
<i>Anita Kozubová: Vreckový nožík alebo britva? K interpretácii niektorých predmetov z kosti a parohoviny z pohrebísk vekerzugskej kultúry (na základe nálezov z chotínskych pohrebísk)</i>	59
<i>Ein Taschen- oder ein Rasiermesser? Zur Interpretation einiger Knochen- und Geweihgegenstände aus Gräberfeldern der Vekezug-Kultur (anhand der Funde aus den Gräberfeldern von Chotín)</i>	75
<i>Igor Bazovský: Kostrový hrob z prelomu staršej a mladšej doby železnej z Bernolákova</i>	79
<i>Ein Körpergrab aus der Wende der Späthallstatt und Frühlatènezeit aus Bernolákovo</i>	84
<i>Alena Šefčáková: Antropologická analýza kostrového nálezu z prelomu staršej a neskorej doby železnej z Bernolákova – poloha Šakoň</i>	85
<i>Anthropologische Analyse des Skelettenfundes aus der Wende der Späthallstatt und Frühlatènezeit aus Bernolákovo – Flur Šakoň</i>	85
<i>Radoslav Čambal: Frühlatènezeitliche Gräberfeld von Stupava. Ausgrabungen in Jahre 1929</i>	87
<i>Včasnotaténske pohrebisko v Stupave. Výskum v roku 1929</i>	111
<i>Lucia Pilková: Keltská bronzová zoomorfná spona z Marcelovej zbierky</i>	121
<i>Eine frühlatènezeitliche bronzene Tierkopffibel aus der Marcel-Sammlung</i>	124
<i>Radoslav Čambal: Keltská plastika kanca zo Slovenskej Novej Vsi</i>	125
<i>Eine keltische Eberplastik aus Slovenská Nová Ves</i>	129
<i>Peter Trebsche: Größe und Wirtschaftsstruktur latènezeitlicher Flachlandsiedlungen im österreichischen Donaauraum</i>	131
<i>Velkosť a ekonomické štruktúry nížinných sídlisk z doby laténskej v rakúskom Podunajske</i>	161
<i>Kristina Adler-Wölfl: Spätlatènezeitliche Fundstellen in Wien</i>	169
<i>Neskorolaténske náleziská vo Viedni</i>	188
<i>Miroslava Daňová – Marián Soják: Prsteň s nápisom UTERE FELIX z Liptova</i>	189
<i>Ein Ring mit der Inschrift „Utere Felix“ aus Liptau</i>	192
<i>Péter Prohászka – Sándor Trugly: Avarské nálezy zo 7. storočia z Komárna z Bercsényiho (dnes Gombaiho) ulice</i>	193
<i>Die awarischen Funde von Komárno – Bercsényi (Heute Gombai) Strasse aus dem 7. Jahrhundert</i>	203
<i>Mário Bielich – Terézia Vangľová – Barbara Zajacová: Archeologický výskum v centre mesta Žilina</i>	205
<i>Archäologische Ausgrabungen im Stadtzentrum von Žilina</i>	215
<i>Martin Kvietok: Dva stredoveké keramické súbory zo Starých Hôr (okr. Banská Bystrica)</i>	217
<i>Two medieval pottery assemblages from Staré Hory (Banská Bystrica Dist.)</i>	233

<i>Alexander Botoš: Novoveká studňa z Rimavskej Soboty</i>	235
<i>Neuzeitliche Brunnen aus Rimavská Sobota</i>	249
KOLOKVIUM	
<i>Vladimír Turčan: Desiate kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie</i>	251
<i>Das Zehnte Kolloquium zur Problematik der römisch-germanischen Archäologie</i>	252
<i>Erik Hrnčiarik: Roman building ceramics in the barbarian environment in Slovakia</i>	253
<i>Rímska stavebná keramika v barbarskom prostredí na Slovesnsku</i>	258
<i>Kristian Elschek: Römisches Baumaterial, Dachziegeln und Ziegeln vom Záhorie-Gebiet und aus Zohor (Westslowakei)</i>	259
<i>Rímsky stavebný materiál, strešná krytina a tehly zo Záhoria a zo Zohora (Západné Slovensko)</i>	265
<i>Ondrej Šedo: Objekty s nálezy cihel zkoumané v průběhu výzkumu v trati Mušov-Neurissen</i>	267
<i>Objekte mit Ziegelfunden aus der Grabung in der Flur Mušov – Neurissen</i>	275
<i>Vladimír Turčan: Antická stavebná keramika v germánskych objektoch stupavského regiónu</i>	277
<i>Antike Baukeramik in germanischen Befunden aus der Stupavaer Region</i>	280
<i>Anton Karabinoš – Marián Vizdal: Nálezy tehliarskych výrobkov v Ražanoch a ich historická a technická Analýza</i>	281
<i>Die in Ražňany aufgefundenen Ziegelprodukte und ihre historische und technische Analyse</i>	291
<i>Igor Bazovský: Nálezy rímskej stavebnej keramiky v germánskych objektoch z obdobia sťahovania národov v Bratislave-Rusovciach</i>	293
<i>Funde von römischer Baukeramik aus germanischen Objekten der Völkerwanderungszeit in Bratislava – Rusovce</i>	297
RECENZIE	299

ANTICKÁ STAVEBNÁ KERAMIKA V GERMÁNSKYCH OBJEKTOCH

NÁLEZY RÍMSKEJ STAVEBNEJ KERAMIKY V GERMÁNSKYCH OBJEKTOCH Z OBDOBIA
SŤAHOVANIA NÁRODOV V BRATISLAVE-RUSOVCIACH

IGOR BAZOVSKÝ

Keywords: Pannonia, Migration period, Germanic settlement, Roman bricks

Abstract: *Finds of Roman building ceramics in Germanic features of the Migration Period in Bratislava – Rusovce. Evaluation of recovered fragments of Roman bricks and roofing tiles from Germanic settlement features of the Migration Period in Bratislava – Rusovce. The village arose in the 5th century after the decline of the late antique fortress Gerulata, 1,2 km to the south of it. Among the inventory are besides roofing tiles (tegulae, imbrices) and hollow bricks (tubuli) also various types of flat bricks: quadratic bricks from pillars of underfloor heating, a large square tile from the floor overlying the pillars, and wall insulation tiles (tegula mammata). Secondary use of fragmented Roman building ceramics in this Germanic settlement cannot be clearly elucidated.*

V 5. storočí došlo na pôde zanikajúcej rímskej provincie Panónia k výrazným etnickým zmenám. Tie sa prejavili aj v okolí bývalého rímskeho tábora Gerulata. Po zániku neskoroantickéj pevnosti v polohe Bergl vznikla cca. 1,2 km južne od nej menšia germánska osada (obr. 1). Jej zvyšky boli objavené v rokoch 1998-1999 a 2003-2004 počas záchranných výskumov na južnom okraji vtedajšieho intravilánu Bratislavy-Rusoviec (Bazovský 2000; Bazovský 2008). Na pomerne rozsiahlej ploche (takmer 8000 m²) sa pri zaniknutom dunajskom ramene podarilo doložiť aj osídlenie z doby bronzovej (Bartík 2003; Bartík 2006), z neskorej doby laténskej (Bazovský 2004) a z 10. – 12. storočia. Zaujímavé je, že v dobe rímskej nebola poloha osídlená.

Objekty z obdobia sťahovania národov sú datované do druhej tretiny 5. storočia a obsahovali s výnimkou výrobného objektu 458 veľmi chudobný nálezový materiál. Medzi nálezmi sú paradoxne najpočetnejšie zastúpené fragmenty rímskej stavebnej keramiky. V jednej zo sídliskových jám boli dokonca jediným druhom nálezov. Z celkovo 12 objektov datovaných do spomínaného obdobia sa rímska stavebná keramika vyskytla až v šiestich z nich (výrobný objekt, chata, 4 jamy). Tieto objekty boli preskúmané počas veľkoplošného výskumu v rokoch 1998-1999 (obr. 2; Bazovský 2000), objekty z neskorších výskumov neobsahovali rímsku stavebnú keramiku.

Zoznam objektov z výskytom rímskych tehál a strešnej krytiny:

Objekt 62 (3 fragmenty): chata obdĺžnikového pôdorysu, rozmery 440 x 300 cm, orientovaná dlhšou osou v smere západ – východ. Dno chaty zahĺbené 20 cm do pieskového podlažia, stopy výmazu sa nezistili. V strede kratšej východnej strany a v JV rohu dve kolové jamy, ostatné sa nezistili. Nálezy: 3 fragmenty tehál a strešnej krytiny, drobné črepy z keramiky točenej na kruhu, 1 kus s vlešťovanou výzdobou, ostatné s drsným povrchom, kamenný brúsik, hlinené závažie, praslén.

Objekt č. 324b (35 fragmentov): jama oválneho pôdorysu, rozmery 150 x 120 cm, hĺbka 110 cm. V profile v strednej časti rozšírená. Dno je rovné. Tmavá hlinitá výplň sa striedala so svetlejšími piesčitými pásmi, pri dne stopy ohňa – nad lemom zuhoľnatého dreva vrstva prepálenej hliny. V strednej časti výplne fragmenty tehál a kamene.

Objekt 335b (16 fragmentov): jama oválneho pôdorysu rozmerov 160 x 110 cm. V profile sa jama v hornej tretine zužovala a smerom dole opäť rozširovala. Jama bola zahĺbená 110 cm do pieskového podlažia, rovné dno dosadalo na štrk. Na dne stopy ohňa – pás zuhoľnatého dreva a nad ním hrubá vrstva prepálenej hliny. V hornej časti objektu tmavá hlinitá výplň s pieskovými flakmi, početnými úlomkami tehál a hlinených závaží, kameňmi a črepmi. Nálezy: horná časť v ruke robenej nádoby, črep z na kruhu točenej keramiky s vlešťovanou výzdobou, fragmenty hlinených závaží (13 ks), sladkovodné lastúrniky.

Objekt 338 (13 fragmentov): jama oválneho pôdorysu, priemer 110 cm, hĺbka 90 cm, v profile v strednej časti rozšírená. Výplň v hornej časti tmavá, hlinitá s úlomkami strešnej krytiny a s kameňmi, v spodnej časti hlina premiešaná s pieskom. Nálezy: fragmenty strešnej krytiny a tehál.

Objekt 453 (1 fragment): jama oválneho pôdorysu v tesnej blízkosti výrobného objektu 458, rozmery 165 x 120 cm, hĺbka 60 cm, v profile kotlovitého tvaru. Výplň tmavá hlina. Nálezy: 3 črepy z nádoby točenej na kruhu, so sivým povrchom s prímiesou kamienkov, fragment tehly, troska, sladkovodné lastúrniky.

Objekt 458 (50 fragmentov): výrobný objekt (kováčska dielňa?) pravdepodobne obdĺžnikového pôdorysu, rozmery približne 500 x 380 cm, orientovaný dlhšou osou v smere západ – východ. Objekt v superpozícii so staršou priekopou, obsahujúcou výplň rovnakého sfarbenia, ktorá znemožnila stanoviť presné ohraničenie objektu. Rozmery objektu bolo možné len zhruba odhadnúť na základe rozptylu početných fragmentov rímskej strešnej krytiny, tehál a kameňov. Dno sa mierne zvažovalo juhovýchodným smerom. Po celej ploche objektu roztrúsené početné nálezy trosky a kovových predmetov. V južnej časti objektu sa vo vrstve prepálenej stuhnutej hliny našlo dno nádoby vyplnenej troskou. Nad vrstvou prepálenej hliny niekoľko fragmentov strešnej krytiny. Výplň objektu tvorila kompaktná tmavá hlina. Nálezy: črepy z nádoby točenej na kruhu, s prímiesou kamienkov, Jeden črep zdobený vlešťovanou vlnkou, dva bronzové predmety, početné železné predmety a troska (cca. 20 kg), 50 fragmentov strešnej krytiny a tehál, jeden s kolkom X. légie.

Všetky nálezy rímskej stavebnej keramiky sú fragmentárne zachované. Nemohli teda slúžiť svojmu pôvodnému účelu. Je zrejme, že ich obyvatelia osady získali spolu s kameňmi rozoberaním ruín rímskych stavieb. Keďže priamo v areáli osady a v jej bezprostrednom okolí nie je doložené rímske osídlenie, museli tento materiál transportovať stovky metrov. Z toho vyplýva, že ich výskyt v zásypoch objektov nie je náhodný, ale boli sekundárne používané k účelom, ktoré dnes nevieme jednoznačne objasniť. Výskyt rímskej stavebnej keramiky nie je na sídliskách barbarských imigrantov v Panónii výnimočný. Podobné nálezy poznáme napr. zo sídliska Unterlandendorf v Dolnom Rakúsku, kde boli v sídliskových jamách zistené fragmenty tegúl a plochých tehál (Stadler 1981, 151).

Rímska stavebná keramika našla široké sekundárne uplatnenie už v dobe rímskej – pri spevňovaní podlažia pod stavbami, v rímskych hroboch či výhrevných zariadeniach. Vynikajúce tepelné vlastnosti stavebnej keramiky využívali aj rímski vojaci v Gerulate, kde jej zlomky použili pri stavbe piecok v kasárenských budovách (Varsik 1996, 544-546). Zaujímavý je aj jej výskyt v kamenných pieckach príbytkov z 10. – 12. storočia, skúmaných počas spomínaných záchranných výskumov na južnom okraji intravilánu.

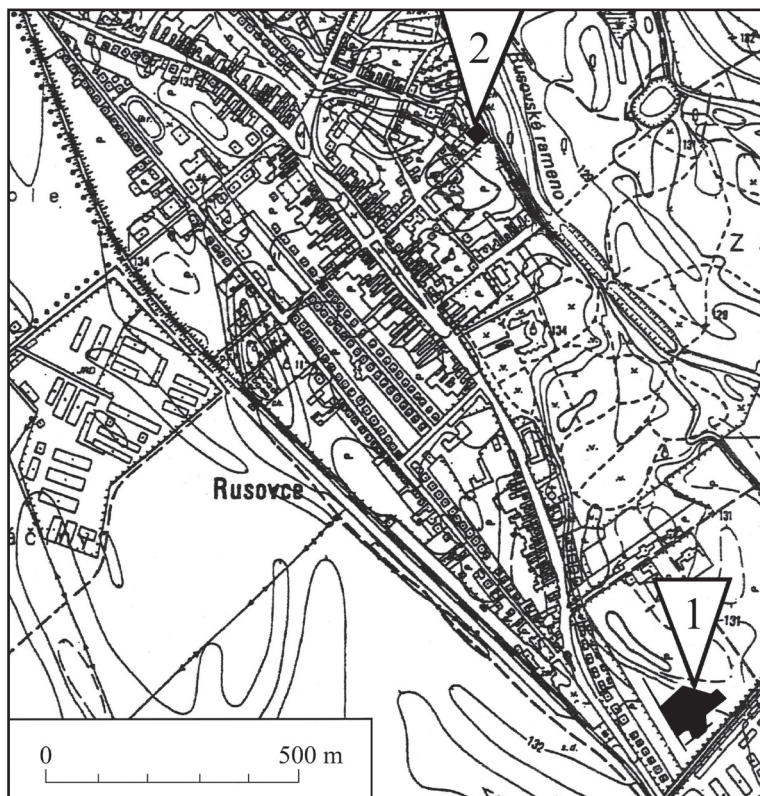
Rôznorodosť typov tehál a strešnej krytiny v zásypoch objektov z 5. storočia ukazuje, že pri výbere na sekundárne použitie nezohrávala úlohu ich primárna funkcia. Relatívne malé zastúpenie fragmentov korýtok by mohlo svedčiť o uprednostňovaní plochých tehál.

Najpočetnejší je výskyt rímskej stavebnej keramiky v dielenskom **objekte 458**. Objekt – stavbu väčších, presne neurčených rozmerov, interpretujeme na základe početných nálezov trosky a špecializovaných železných nástrojov ako kováčsku dielňu. Takmer na celej ploche objektu sa nachádzala vrstva z rímskej stavebnej keramiky (cca. 50 ks) a kameňov (Bazovský 2000, obr. 5). Aj keď sa zrejme nenašli v pôvodnej polohe, ktorá by umožňovala určiť ich funkciu v objekte, možno uvažovať o ich využití v kováčskej vyhni.

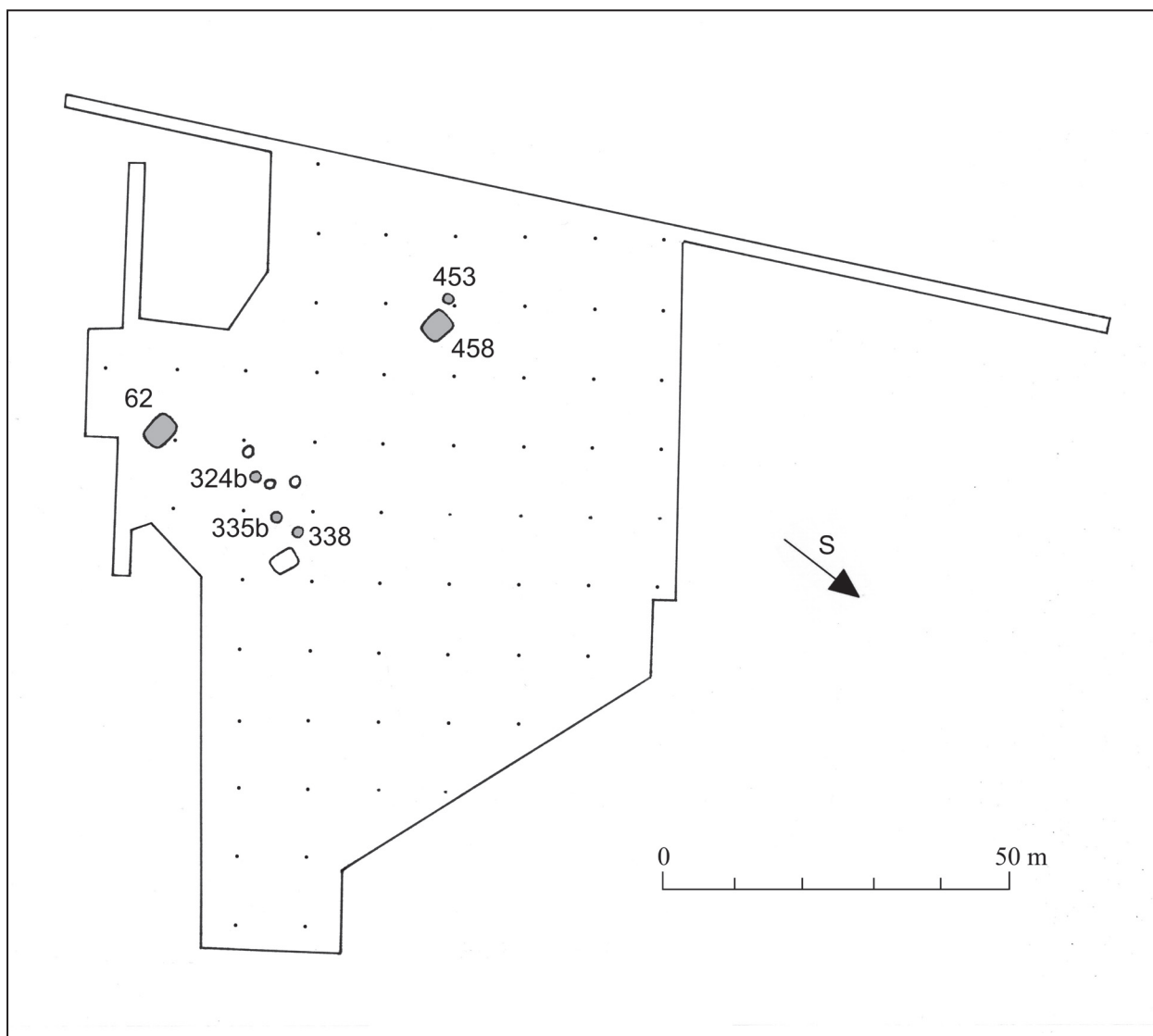
Najpočetnejšie boli zastúpené fragmenty plochej strešnej krytiny – tegúl (obr. 3: 1). Na jednom z nich bol zistený kolok X. légie LEGXGEM (obr. 3: 3). Dva fragmenty z hrubších plochých tehál (dĺžka strany 23 a 24,5 cm, hrúbka 8 a 6,5 cm) zrejme pochádzajú z pilierov podpodlažného vykurovania. Fragment z veľkej tehly (zachovaná dĺžka 46 cm, hrúbka 8 cm) bol pôvodne súčasťou tehlovej dlažby, ktorá prekryvala spomínané piliere.

Zo zahĺbených príbytkov sa fragmenty rímskych tehál a strešnej krytiny vyskytli len vo výplni objektu č. 62. Zastúpené sú oblé korýtka (2 ks) a plochá tehla (1 ks).

Zo štyroch jam pochádza najväčší počet fragmentov stavebnej keramiky z **objektu 324b** (35 fragmentov). Medzi nálezmi prevažujú úlomky plochej strešnej krytiny. Druhovo najrozmanitejšie sú nálezy z jamy **335b**. Okrem strešnej krytiny sú zastúpené fragmenty z dutých tehál (2 ks, obr. 3: 4), ktoré pôvodne slúžili na vykurovanie stien a zároveň odvá-

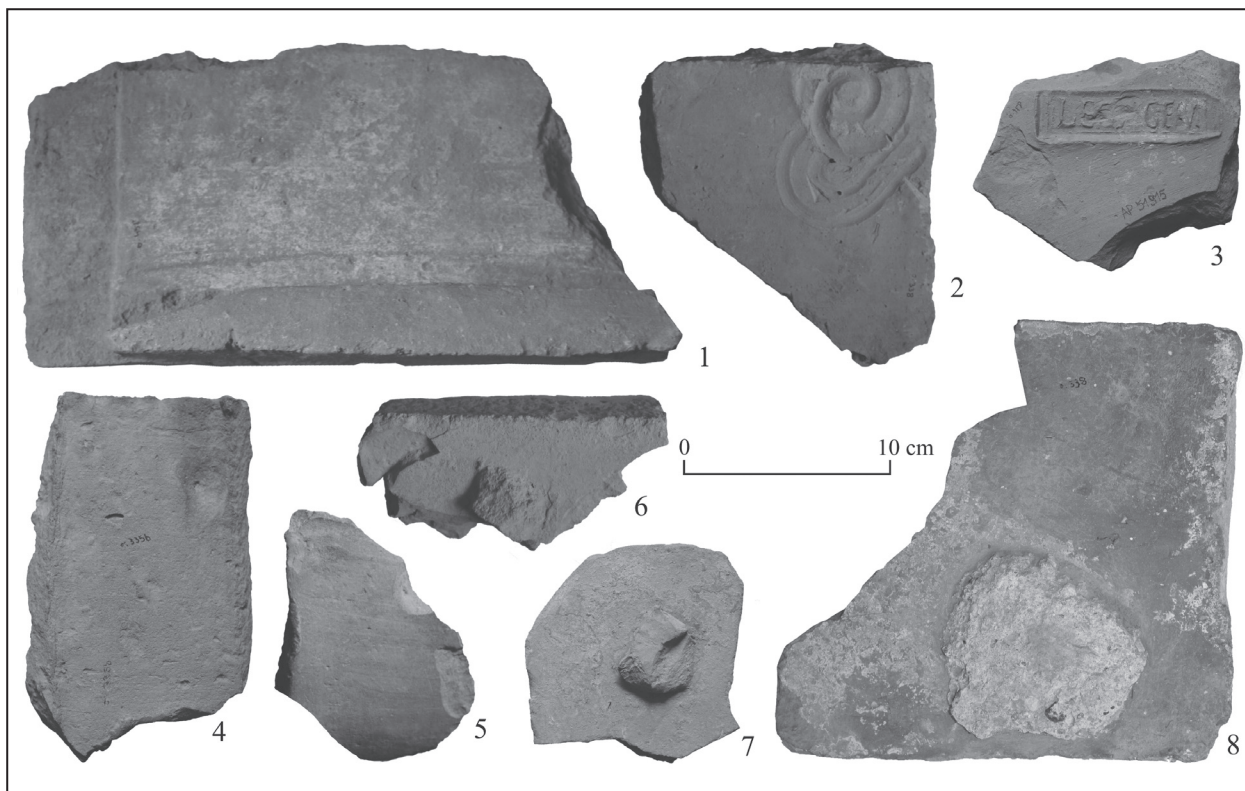
Obr. 1 Bratislava-Rusovce. 1: plocha výskumu v rokoch 1998 a 1999, 2: neskorooantická pevnosť.

Obr. 2 Bratislava-Rusovce. Plán výskumu v rokoch 1998 a 1999 s vyznačenými objektmi z obdobia sťahovania národov. Objekty z nálezmi rímskej stavebnej keramiky vyznačené šedou farbou.

dzali dym. Pozoruhodné je početné zastúpenie plochých tehál s výčnelkami (4 ks, obr. 3: 6, 7). Tento špecifický typ stavebnej keramiky (*tegula mammata*) slúžil ako izolačná stenová doska proti vlhkosti (Bazovský 2011, 21, 3). Hrubšie ploché tehly reprezentuje jediný fragment. V tretej jame (**objekt 338**) boli niektoré fragmenty tegúl zdobené oblúkovitými žliabkami (obr. 3: 2). Tri fragmenty z plochých tehál pochádzajú pôvodne z pilierov podlahového vykurovania. Na tehách sa zachovali stopy malty (obr. 3: 8). Variabilita v rozmeroch (21-24 cm) a v hrúbke (5-7 cm) naznačuje, že pravdepodobne pochádzajú z rôznych stavieb. Len jednotlivo sa rímska stavebná keramika vyskytla v plytkej jame 453, ktorá sa nachádzala v tesnej blízkosti dielenského objektu 458 a v objekte 62 (chata).

Celkovo možno konštatovať, že medzi rímskou stavebnou keramikou vo výplni germánskych objektov z obdobia sťahovania národov dominujú ploché tvary – predovšetkým fragmenty plochej strešnej krytiny. Druhou najpočetnejšou skupinou sú ploché tehly (9 fragmentov), pričom jednoznačne prevažujú typy používané pri stavbe oporných pilierov podpodlažného vykurovania. Menej početne zastúpené sú korýtka strešnej krytiny, ploché tehly s výčnelkami a duté tehly. Všetky nálezy rímskej stavebnej keramiky sú fragmentárne zachované. Pochádzajú z ruín zaniknutých rímskych stavieb a na germánskom sídlisku boli sekundárne použité k účelom, ktoré nevieme jednoznačne doložiť.

Obr. 3 Bratislava-Rusovce. Výber fragmentov rímskej stavebnej keramiky: 1-3 tegula, 4 tubulus, 5 imbrex, 6-7 tegula mammata, 8 later.

LITERATÚRA

- Bartík 2003* – J. Bartík: Sídliisko zo strednej doby bronzovej v Bratislave – Rusovciach. Zbor. SNM 97, Arch. 13, 2003, 5-34.
- Bartík 2006* – J. Bartík: Pokračovanie výskumu sídliska z doby bronzovej. Zbor. SNM 100, Arch. 16, 2006, 33-44.
- Bazovský 2000* – I. Bazovský: Sídliisko z obdobia sťahovania národov v Bratislave – Rusovciach. Zbor. SNM 94, Arch. 10, 2010, 91-102.
- Bazovský 2004* – I. Bazovský: Sídliisko z neskorej doby laténskej v Bratislave – Rusovciach. Zbor. SNM 98, 14, 2004, 95-108.
- Bazovský 2008* – I. Bazovský: Ďalšie sídliskové objekty z obdobia sťahovania národov z Bratislavy – Rusoviec. Zbor. SNM 103, 18, 2008, 131-138.
- Bazovský 2011* – I. Bazovský: Tehla z doby rímskej. In: P. Nagy/ M. Čurný: Laterarius. Dejiny tehliarstva na Slovensku. Zborník SNM – Archeológia, Supplementum 3, 21-24.
- Stadler 1981* – P. Stadler: Völkerwanderungszeitliche Funde: eine Siedlung bei Unterlanzendorf und ein Gräberfeld bei Rannersdorf, Niederösterreich. In: Arch. Austriaca 65, 1981, 139-185.
- Varsik 1996* – V. Varsik: Das römische Lager von Rusovce – Gerulata. Ein Beitrag zu Lokalisierung und Anfängen. Jahrb. RGZM 43, 531-600.

FUNDE VON RÖMISCHER BAUKERAMIK AUS GERMANISCHEN OBJEKTEN DER VÖLKERWANDERUNGSZEIT IN BRATISLAVA – RUSOVCE

IGOR BAZOVSKÝ

Während der Rettungsgrabungen am südlichen Rand des im Zusammenhang bebauten Teiles von Bratislava – Rusovce in den Jahren 1998-1999 und 2003-2005 untersuchte man auch eine kleinere germanische Ansiedlung aus dem 5. Jahrhundert (*Bazovský 2000, Bazovský 2008*). Sie entstand nach dem Verfall der spätantiken Festung in der Flur Berg (antike Gerulata), 1,2 km südlich davon (Abb. 1). Die völkerwanderungszeitlichen Objekte, bis auf die Herstellungsanlage Nr. 458, enthielten nur sehr wenig an Fundmaterial. Am zahlreichsten unter den Funden sind paradoxerweise die Fragmente von römischer Baukeramik, die in einer der Gruben sogar die einzige Fundkategorie repräsentierten.

Von insgesamt 12 Objekten, die in die obenerwähnte Periode datiert werden, enthielten sogar sechs die römische Baukeramik. Diese Objekte untersuchte man im Rahmen einer großflächigen Ausgrabung in den Jahren 1998-1999 (Abb. 2), die Objekte aus späteren Ausgrabungen enthielten dann keine römische Baukeramik mehr. Alle erfassten Funde dieser Kategorie sind in fragmentarischem Zustand erhalten. Sie konnten also nicht ihrem ursprünglichen Zweck gedient haben. Die Siedlungsbewohner gewannen sie offensichtlich zusammen mit Steinen beim Auseinandernehmen der Ruinen von römischen Bauten. Weil die römische Besiedlung weder in der Siedlung selbst noch in deren unmittelbaren Nähe belegt werden konnte, musste dieses Material allem Anschein nach über Hunderte von Metern transportiert werden. Daraus folgt, dass das Vorkommen dieser Funde in der Verfüllung der Objekte keineswegs zufällig ist und dass sie für irgendwelche sekundären Zwecke verwendet wurden, die wir heute nicht eindeutig erläutern können.

Die typologische Vielfalt der Wand- und Dachziegel in Verfüllungen der Objekte aus dem 5. Jahrhundert verweist darauf, dass bei deren Auswahl für eine sekundäre Verwendung ihre primäre Funktion keine Rolle gespielt hat. Die relativ niedrige Vertretung der halbrund gewölbten Hohlziegel könnte von einer Vorliebe für die Flachziegel zeugen.

Am häufigsten ist die römische Baukeramik in der **Herstellungsanlage 458** vertreten. Dieses Objekt – einen größeren Bau von nicht identifizierbaren Ausmaßen – interpretieren wir anhand zahlreicher Funde von Schlacke und spezialisiertem Eisenwerkzeug als Schmiede. Beinahe auf der ganzen Fläche der Anlage befand sich eine Schicht aus römischer Baukeramik (etwa 50 St.) und Steinen. Obwohl sie vermutlich nicht in ihrer ursprünglichen Lage gefunden wurden, die auf ihre Funktion im Rahmen des Objektes schließen ließe, kann man deren Anwendung in der Esse in Betracht ziehen. Am zahlreichsten waren die Fragmente der flachen Dachziegel (Abb. 3: 1). Auf einem von ihnen hat man den Stempel der X. Legion LEGXGEM (Abb. 3: 3) identifiziert. Zwei Fragmente von robusteren Flachziegeln stammen vermutlich von Pfeilern einer Fußbodenheizung. Fragment eines großen Ziegels gehörte ursprünglich zu dem Ziegelboden, der die obengenannten Pfeiler überdeckt hat. Innerhalb einer Gruppe von vier Gruben stammen die meisten Baukeramikfragmente aus dem **Objekt 324b**. Auch hier überwiegen die Fragmente von flachen Dachziegeln. Vorhanden sind hier halbrund gewölbte Deckziegel (2 St.) und Flachziegel (1 St.). Von größter typologischer Vielfalt sind die Funde aus der Grube **335b**. Neben Dachziegeln sind hier auch Fragmente von Hohlziegeln vertreten (2 St., Abb. 3: 4), die ursprünglich zur Wandheizung dienten, bzw. Teile vom Schornstein bildeten. Bemerkenswert ist die zahlreiche Vertretung von Flachziegeln mit vier Querzapfen (4 St., Abb. 3: 6, 7). Dieser spezifische Typ der Baukeramik (*Tegula mammata*) diente als Wandplatte zur Isolation gegen Feuchtigkeit. Robustere Flachziegel sind nur durch ein Fragment repräsentiert. In der dritten Grube (**Objekt 338**) sind einige Fragmente der *Tegulae* mit bogenförmigen Rillen verziert (Abb. 3: 2). Drei Fragmente von flachen Ziegeln bildeten ursprünglich Teile von Pfeilern einer Fußbodenheizung. Auf den Ziegeln erhielten sich Spuren von Mörtel (Abb. 3: 8). Die Variabilität der Ausmaße und der Stärke deutet an, dass sie vermutlich von verschiedenen Bauten stammen. Nur vereinzelt ist die römische Baukeramik in der seichten Grube **453** in unmittelbarer Nähe der Herstellungsanlage 458, und im **Objekt 62** (Hütte) vorgekommen.

Igor Bazovský
Archeologické múzeum SNM
Žižkova 12
P. O. BOX 13
810 06 Bratislava
bazovsky@snm.sk